

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ЄРІС ЛЮБОВ МИКОЛАЇВНА

УДК 658.114.5(477)

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ
ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи
Національного банку України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Слав'янська Наталія Григорівна,
Українська академія банківської справи,
проректор з навчально-методичної роботи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Крамаренко Галина Олександрівна,
Дніпропетровський університет економіки
і права, завідувача кафедрою фінансів
і банківської справи;

кандидат економічних наук, доцент
Скрипник Юрій Володимирович,
Сумський національний аграрний
університет, кафедра фінансів

Провідна установа – Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, кафедра фінансів і кредиту,
Міністерство освіти і науки України,
м. Харків.

Захист дисертації відбудеться “___” _____ 2004 р. о ___ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.081.01 в Українській
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української
академії банківської справи за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петро-
павлівська, 57.

Автореферат розісланий “___” _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Коваленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі економічних перетворень одним із актуальних завдань економічного розвитку суб'єктів господарювання є вдосконалення фінансових відносин та формування ефективної моделі управління їх фінансовими ресурсами. Відповідно до умов конкретного етапу економічного розвитку держави, який характеризується великою кількістю підприємств, що працюють із збитками, оптимізація діяльності переробних підприємств потребує вирішення комплексу проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності використання їх фінансового потенціалу.

Необхідно зазначити, що фінансовий стан більшості переробних підприємств Сумської області можна охарактеризувати як кризовий. Типовим наслідком кризових явищ економічного розвитку цих підприємств стала гостра нестача фінансових ресурсів, що істотно позначалося на ефективності господарювання. Крім того, низька забезпеченість підприємств фінансовими ресурсами супроводжується низьким рівнем їх використання. Становище, що склалося, об'єктивно вимагає нових підходів до формування та використання фінансових ресурсів і напрямів практичної реалізації рекомендацій щодо активізації ролі фінансових інструментів у соціально-економічних процесах, передусім тих, що стосуються фінансових ресурсів як матеріальної основи фінансів і способу підтримання вартісних макроекономічних пропорцій у державі.

Ефективність функціонування переробних підприємств у довгостроковому періоді, високі темпи їх розвитку, підвищення конкурентоспроможності великою мірою визначаються рівнем використання фінансових ресурсів. Тому одним із найважливіших напрямків фінансової політики цих підприємств на сучасному етапі є формування стратегії забезпечення фінансовими ресурсами, яка повинна бути спрямована на забезпечення високих темпів зростання прибутку, мінімізацію фінансових ризиків, забезпечення необхідної ліквідності. Вирішення цих питань у період розвитку ринкових відносин є однією із основних умов виживання переробних підприємств, досягнення стійкого і збалансованого їх розвитку.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлюється тим, що формування нової моделі фінансово-економічних відносин у сучасних умовах потребує активізації дослідження основних теоретичних підходів та практичних рекомендацій щодо вирішення завдань забезпечення ефективного фінансового управління переробними підприємствами, які б враховували особливості їх фінансової діяльності.

Теоретичні та практичні аспекти управління фінансовими ресурсами підприємницьких структур розглядалися у працях вітчизняних і зарубіжних економістів: М.Д. Білик, Л. Бернстайна, Є. Брігхема, І.О. Бланка, В.М. Гейця, О.Д. Василика, А. Гроппелі, Р. Дамарі, Г. Джонсона, Ед. Долана, Л.А. Дробозиної, К. Кемпбелла, Г.Г. Кірейцева, М.Я. Коробова, В.В. Ковальова, М.Н. Крейніної, В.І. Міщенко, В.П. Москаленка, С.В. Науменкової, Е. Нікбахта,

Л.Н. Павлової, А.М. Поддєрьогіна, В.М. Родіонової, П. Самуельсона, І.В. Сала, В.М. Суторміної, Є.С. Стоянової, А.Д. Шеремета та ін.

Високо оцінюючи результати досліджень цих авторів, необхідно зазначити, що в науковій літературі ще не знайшли належного відображення і вимагають подальшої розробки питання, пов'язані з формуванням механізму управління фінансовими ресурсами підприємницьких структур. Існує ряд теоретичних і практичних проблем, які все ще залишаються невирішеними як на рівні промисловості в цілому, так і на рівні підприємств окремих галузей, зокрема переробних підприємств.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних рекомендацій щодо управління фінансовими ресурсами переробних підприємств в умовах розвитку ринкових відносин з метою підвищення результативності їх фінансової діяльності та фінансової стабілізації розвитку зумовили вибір теми, мети, об'єкта та послідовність наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень пов'язаний з планами наукових досліджень Української академії банківської справи, що проводяться на кафедрах банківської справи та фінансів за темами “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965). До звітів за цими темами включено пропозиції автора щодо стратегії розвитку ринку банківських послуг на основі поширення та оптимізації банківськими установами механізму надання послуг андеррайтингу.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування теоретичних засад та практичних підходів до вдосконалення системи управління фінансовими ресурсами переробних підприємств, дослідження фінансового механізму їх функціонування, а також обґрунтування методичних підходів до оцінки ефективності їх управління. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення комплексу таких задач:

- поглибити і конкретизувати сутність поняття “фінансові ресурси підприємства”, визначити особливості їх формування в сучасних умовах і методологічні підходи до управління ними;
- проаналізувати динаміку та взаємозв'язок базових показників фінансового стану, тенденцій зміни складу, структури та джерел формування фінансових ресурсів переробних підприємств Сумського регіону, з'ясувати причини низької ефективності управління;
- обґрунтувати методологічні підходи до оптимізації структури джерел формування фінансових ресурсів переробних підприємств, визначити особливості залучення позикових коштів переробними підприємствами Сумської області;
- показати вплив податкового планування на формування фінансових ресурсів підприємств у нових умовах господарювання;

- удосконалити систему показників щодо оцінки ефективності використання фінансових ресурсів підприємств;
- обґрунтувати використання облігаційної позики як альтернативного джерела поповнення фінансових ресурсів переробних підприємств і економічну доцільність використання фінансових посередників при випуску і розміщенні облігацій переробними підприємствами Сумської області;
- розробити методичні рекомендації щодо визначення напрямків податкового планування при формуванні фінансових ресурсів підприємства і запропонувати методику розробки його податкової стратегії.

Об'єктом дослідження є фінансові ресурси переробних підприємств Сумської області.

Предметом дослідження є організація процесу управління фінансовими ресурсами на переробних підприємствах Сумської області.

Методи дослідження. При виконанні досліджень залежно від конкретних цілей і завдань використані методи економічного аналізу та дослідження економічних процесів: розрахунково-аналітичний, індексний, спостереження і узагальнення, нормативно-розрахунковий, балансовий, групувань, монографічний, багатофакторного та порівняльного аналізу, економіко-статистичний та інші.

Дослідження фінансового стану переробних підприємств та ступеня їх забезпечення фінансовими ресурсами проведене на основі використання порівняльного, нормативно-розрахункового методів та методу групувань.

Аналіз ефективності використання фінансових ресурсів на підприємстві проведений на основі коефіцієнтного методу та методу групувань.

Дослідження фінансової стійкості та платоспроможності переробних підприємств проведене на основі використання порівняльного, коефіцієнтного, нормативно-розрахункового методів та методу експертних оцінок.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- суттєво поглиблено та конкретизовано визначення категорії “фінансові ресурси підприємства”;
- суттєво вдосконалено алгоритм вибору оптимального джерела фінансування переробних підприємств;
- на підставі визначення методів і ролі податкового планування при формуванні фінансових ресурсів запропоновано методику розробки податкової стратегії на підприємстві, розроблені методичні рекомендації визначення напрямків податкового планування для формування фінансових ресурсів підприємства;
- вдосконалено фінансово-організаційний механізм випуску і розміщення корпоративних облігацій шляхом використання послуг фінансових посередників з метою залучення фінансових ресурсів переробними підприємствами в умовах обмеженості власних коштів;
- запропоновано новий методичний підхід до оцінки ефективності використання фінансових ресурсів залежно від форм власності підприємств і суб'єктів аналізу;

- вперше запропоновано використання коефіцієнта соціального значення і розроблено методику його розрахунку для оцінки соціальної ефективності використання фінансових ресурсів.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається пропозиціями і рекомендаціями щодо обґрунтування схем фінансового забезпечення переробних підприємств та запровадження нових підходів до управління фінансовими ресурсами переробних підприємств і оцінки ефективності їх використання.

Пропозиції автора щодо використання корпоративної облігаційної позики для збільшення обсягу фінансових ресурсів і обґрунтування використання фінансових посередників при випуску і розміщенні облігацій можуть бути використані в ході розробки і впровадження переробними підприємствами інвестиційних програм.

Запропонована в дисертаційній роботі методика розробки стратегії податкового планування може бути використана підприємствами з метою оптимізації податкових платежів, що дозволить забезпечити збільшення обсягу їх фінансових ресурсів.

У практичній діяльності можуть бути використані методичні рекомендації щодо здійснення податкового планування для формування фінансових ресурсів підприємства.

Результати проведеного дослідження знайшли своє відображення у розробці методологічного підходу і впровадженні системи показників аналізу ефективності використання фінансових ресурсів як методичних рекомендацій для працівників державних управлінських структур і спеціалістів підприємств (довідка про впровадження № 1-1/312 від 12.05.2004).

Окрім того, одержані автором результати наукового дослідження використовуються при викладанні навчальних дисциплін “Фінанси підприємств”, “Фінансовий аналіз”, “Фінансовий менеджмент”.

Особистий внесок здобувача полягає в розробці нових методологічних підходів до оцінки ефективності використання фінансових ресурсів переробних підприємств залежно від форм власності підприємств і користувачів інформації, а також визначенні соціального значення використання фінансових ресурсів; конкретизації сутності категорії “фінансові ресурси підприємства”; розробці алгоритму вибору оптимального джерела фінансування переробних підприємств.

У роботі [8] автором запропоновані методичні рекомендації щодо здійснення податкового планування при формуванні фінансових ресурсів переробних підприємств і схема розробки податкової стратегії підприємства.

У роботі [9] розглянуто фінансово-організаційний механізм залучення фінансових ресурсів шляхом використання корпоративної облігаційної позики і обґрунтування економічної доцільності використання фінансових посередників при розміщенні переробними підприємствами корпоративної облігаційної позики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати виконаного дослідження були оприлюднені та отримали схвальну оцінку на конференціях і семінарах. Серед них: Четверта всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2001), Всеукраїнська науково-практичної конференція “Економічні проблеми розвитку регіонів та підприємств на початку XXI століття” (м. Полтава, 2001), Перша всеукраїнська науково-практична конференція “Україна наукова – 2001” (м. Дніпропетровськ, 2001), Третя всеукраїнська науково-практична конференція “Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону” (м. Дніпропетровськ, 2002), Друга всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України” (м. Харків, 2002), Шоста всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2003). Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи.

Наукові публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження автором опубліковано 9 наукових праць, із яких 7 опубліковані у фахових виданнях, загальним обсягом 2,85 д.а., із яких особисто автору належить 2,5 д.а.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Повний обсяг дисертації 252 сторінки, у т.ч. на 88 сторінках розміщені 53 таблиці, 7 ілюстрацій, 48 додатків і список використаних джерел зі 190 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації “Основні теоретичні засади і методологічні підходи до управління фінансовими ресурсами підприємств переробних галузей” досліджено зміст і сутність категорії “фінансові ресурси підприємств”; розглянуто процес фінансового забезпечення діяльності підприємств шляхом вибору та раціонального поєднання різних джерел фінансування, обґрунтовано роль і розкрито сутність методів податкового планування як складової фінансової стратегії економічного розвитку переробних підприємств.

Проблеми методології управління фінансовими ресурсами потребують попереднього визначення категорії “фінансові ресурси підприємств”. Аналіз існуючих підходів до визначення цієї категорії дозволяє стверджувати, що в науковій літературі ні раніше, ні тепер немає чіткого визначення економічного змісту категорії “фінансові ресурси підприємства”.

На підставі проведеного дослідження сутність категорії “фінансові ресурси підприємства” пропонується викласти у такій редакції: фінансові ресурси підприємства – це грошові кошти підприємства, які створені за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансування і використовуються для формування активів підприємства, виконання фінансових зобов’язань, стимулювання

працівників підприємства, а також здійснення комплексу інших заходів з метою забезпечення ефективності подальшого розвитку підприємства.

Сутність категорії фінансових ресурсів проявляється в її функціях. Вважаємо за доцільне виділити такі функції фінансових ресурсів суб'єктів господарювання:

- створення і підтримка економічного потенціалу підприємства;
- здійснення відтворення (простого і розширеного);
- підтримка і збільшення конкурентоспроможності продукції;
- забезпечення платоспроможності та фінансової рівноваги на підприємстві;
- збільшення суми отриманого прибутку і рівня рентабельності капіталу;
- збільшення ринкової вартості підприємства і його інвестиційної привабливості.

Зміст функцій фінансових ресурсів показує визначальну роль фінансових ресурсів в економіці і фінансах підприємства. Вони виступають матеріальними носіями фінансових відносин, з їх допомогою створюються умови для задоволення потреб суб'єкта господарювання.

Роль фінансових ресурсів визначає їх місце в системі фінансів суб'єктів господарювання, що наочно показано на схемі (рис. 1.). Схема відображає центральне місце фінансових ресурсів у системі фінансів суб'єктів господарювання, взаємозв'язок джерел формування фінансових ресурсів і їх структуру.

Рис. 1. Фінансові ресурси у системі фінансів господарюючого суб'єкта

З метою виявлення особливостей формування фінансових ресурсів підприємств в умовах ринкових відносин в роботі здійснений аналіз власних, позикових та залучених джерел їх формування. Проведеними дослідженнями встановлено, що у сучасних умовах діяльності промислових підприємств неможливо віддати перевагу якомусь одному джерелу формування фінансових ресурсів через негативні наслідки. Так, при використанні лише власних коштів виникає загроза обмеження зростання фінансового потенціалу підприємств, а використання позикових та залучених коштів у значних обсягах, з іншого боку, дійсно надає можливість виживання та прогресивного розвитку в умовах нестабільності, але, з іншого боку, значно підвищує ступінь ризику у фінансовій діяльності підприємств.

Вважаємо за доцільне віднести до методів формування фінансових ресурсів також податкове і фінансове планування. За допомогою цих методів реалізуються функції фінансових ресурсів, проявляється їх сутність. Особливе значення методи податкового планування мають при здійсненні функції відтворення, розвитку підприємства, тому що вони сприяють збільшенню чистого прибутку і можливостей підприємства для здійснення інвестиційної діяльності.

В цьому підході інтереси держави і підприємства співпадають, тому що першочерговим завданням держави і підприємств в Україні, як і раніше, залишається зміцнення фінансів підприємств. Важливо, щоб у стратегії підприємства був присутній набір легальних чинників успіху, що дозволяють адекватно оцінити рівень податкової нестабільності і безпосередньо управляти ним при прийнятті рішень. Від того, наскільки ефективно підприємство вирішить податкові проблеми при формуванні стратегії свого розвитку, залежать можливості не тільки його економічного зростання, але й суспільного виробництва в цілому.

У другому розділі дисертації “Дослідження сучасних тенденцій фінансового розвитку переробних підприємств Сумської області” проаналізовано обсяги та структуру активів і капіталу, рівень забезпеченості переробних підприємств власними фінансовими ресурсами, стан їх фінансової рівноваги та ефективність управління фінансовими ресурсами. Аналіз проведений на прикладі 11 молокопереробних та п’яти м’ясопереробних підприємств. Інформаційна база дослідження – фінансова звітність молокопереробних і м’ясопереробних підприємств Сумської області за 1998-2002 рр.

Удосконалення управління фінансовими ресурсами переробних підприємств значною мірою пов’язане з аналізом їх фінансового стану та визначенням основних резервів подальшого підвищення ефективності цього управління.

Проведеними дослідженнями встановлено, що фінансове забезпечення діяльності переробних підприємств залежить, перш за все, від їх фінансового стану. Тому аналіз фінансового стану підприємства набуває важливого значення в процесі формування і використання фінансових ресурсів переробних підприємств.

Стабільність фінансів на переробному підприємстві може бути забезпечена за умови постійної реалізації продукції та одержання виручки, достатньої

для виконання своїх фінансових зобов'язань. Отже, сума отриманих доходів, прибутку, а також фінансовий стан переробних підприємств значною мірою залежать від обсягів виробленої продукції, її якості, а також платоспроможного попиту на неї (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка зміни виручки від реалізації продукції
переробних підприємств Сумської області**

Показники	Роки				
	1998	1999	2000	2001	2002
1. Виручка від реалізації продукції, тис. грн.:					
Всього – переробні підприємства,	184929,9	256680	402219,8	458830	419593
у тому числі:					
молокопереробні підприємства	93198,1	156173,8	257717,2	330569,1	287952,7
м'ясопереробні підприємства	91731,8	100506,2	144502,6	128260,9	131640,3
2. Темпи зміни виручки від реалізації продукції порівняно з попереднім роком, %:					
Всього – переробні підприємства	100	138,80	156,70	114,07	91,45
у тому числі:					
молокопереробні підприємства	100	167,57	165,02	128,27	87,11
м'ясопереробні підприємства	100	109,57	143,77	88,76	102,63
3. Темпи зміни виручки від реалізації продукції порівняно з 1998 р., %:					
Всього – переробні підприємства	100	138,80	217,50	248,11	226,89
у тому числі:					
молокопереробні підприємства	100	167,57	276,53	354,70	308,97
м'ясопереробні підприємства	100	109,57	157,53	139,82	143,51

Наведені дані свідчать, що переробні підприємства з 1998 по 2001 р. збільшували обсяги реалізації продукції, а у 2002 р. порівняно з 2001 р. обсяг реалізації продукції зменшився на 8,55 % через зменшення обсягу реалізації продукції молокопереробними підприємствами. Зокрема, у 2002 р. знизили обсяги реалізації продукції порівняно з попереднім роком такі підприємства, як: ВАТ “Кролевецький маслозавод” – на 66,41 %, ВАТ “Сумський молокозавод” – на 34,75 %, ВАТ “Роменський молочний комбінат” – на 34,09 %, ВАТ “Краснопільський маслозавод” – на 5,74 %.

Зменшення обсягу реалізації продукції у 2002 р. позначилося на зменшенні суми прибутку, отриманого переробними підприємствами (табл. 2).

**Аналіз чистого прибутку, одержаного переробними підприємствами
Сумської області**

Показники	Роки				
	1998	1999	2000	2001	2002
1. Сума чистого прибутку, тис. грн.:					
Всього – переробні підприємства	7538,4	13643,2	3995,8	4642,3	1309,6
у тому числі:					
молокопереробні підприємства	1697,7	8696,2	4952,1	4254,7	-1283
м'ясопереробні підприємства	5840,7	4947	-956,3	387,6	2592,6
2. Темпи зміни суми чистого прибутку порівняно з попереднім роком, %:					
Всього – переробні підприємства	100	180,98	29,29	116,18	28,21
у тому числі:					
молокопереробні підприємства	100	512,23	56,95	85,92	-
м'ясопереробні підприємства	100	84,70	-	-	668,89
3. Темпи зміни суми чистого прибутку порівняно з 1998 р., %:					
Всього – переробні підприємства	100	180,98	53,01	61,58	17,37
у тому числі:					
молокопереробні підприємства	100	512,23	291,69	250,62	-
м'ясопереробні підприємства	100	84,70	-	6,64	44,39

Із даних таблиці видно, що у 2002 р. сума чистого прибутку, одержаного переробними підприємствами, склала від рівня 2001 р. лише 28,91 %. Молокопереробні спрацювали у 2002 р. з від'ємним фінансовим результатом, сума отриманих збитків склала 1283 тис. грн. Найбільші збитки отримали такі молокопереробні підприємства: ВАТ “Сумський молокозавод” (2176,2 тис. грн.), ВАТ “Краснопільський маслозавод” (863,9 тис. грн.), ВАТ “Конотопський молзавод” (769,1 тис. грн.).

Внаслідок від'ємних фінансових результатів на молокопереробних підприємствах сума власного капіталу цієї групи підприємств зменшилася у 2002 р. порівняно з 2001 р. на 5,22 %. На м'ясопереробних підприємствах сума власного капіталу навпаки у 2002 р. порівняно з 2001 р. збільшилася на 10,19 %.

При оцінці фінансового стану підприємств основна увага приділяється дослідженню рівня їх фінансової рівноваги за такими аспектами, як: фінансова стійкість, платоспроможність, стан взаємних розрахунків з дебіторами та кредиторами тощо.

Умовою життєздатності підприємства та основою розвитку є його фінансова стійкість. Це комплексне поняття перебуває під впливом різноманітних

фінансово-економічних факторів, які треба враховувати при прийнятті фінансового вибору. Найбільш вагомими показниками, за допомогою яких можна визначити фінансову стійкість та платоспроможність переробних підприємств є: коефіцієнт фінансування підприємства, коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності підприємства (табл. 3).

Таблиця 3

**Показники фінансової стійкості та платоспроможності
переробних підприємств Сумської області**

Показники	Роки				
	1998	1999	2000	2001	2002
Коефіцієнти платоспроможності та фінансової стійкості					
Коефіцієнт фінансової автономії					
Всього – переробні підприємства	0,87	0,85	0,77	0,72	0,65
Молокопереробні підприємства	0,86	0,86	0,72	0,66	0,57
М'ясопереробні підприємства	0,89	0,84	0,83	0,83	0,81
Коефіцієнт фінансування					
Всього – переробні підприємства	0,15	0,18	0,31	0,39	0,54
Молокопереробні підприємства	0,16	0,17	0,38	0,50	0,75
М'ясопереробні підприємства	0,13	0,19	0,20	0,21	0,24
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності					
Всього – переробні підприємства	0,18	0,21	0,16	0,05	0,07
Молокопереробні підприємства	0,05	0,08	0,03	0,01	0,03
М'ясопереробні підприємства	0,38	0,35	0,49	0,17	0,22
Коефіцієнт поточної платоспроможності					
Всього – переробні підприємства	2,05	2,26	1,61	1,41	1,33
Молокопереробні підприємства	1,44	1,97	1,33	1,14	1,02
М'ясопереробні підприємства	3,03	2,56	2,28	2,33	2,65
Коефіцієнти рентабельності					
Рентабельність загальної суми капіталу					
Всього – переробні підприємства	5,68	9,61	2,55	2,91	0,75
Молокопереробні підприємства	2,17	10,67	5,31	4,39	-1,14
М'ясокопереробні підприємства	10,71	8,17	-1,51	0,62	4,12
Рентабельність власного капіталу					
Всього – переробні підприємства	6,88	10,69	3,17	3,61	1,01
Молокопереробні підприємства	2,80	11,95	6,76	5,54	-1,65
М'ясокопереробні підприємства	11,96	9,03	-1,81	0,75	5,04

Як свідчать результати аналізу, коефіцієнт фінансової автономії як по молокопереробних, так і по м'ясопереробних підприємствах впродовж 1998-2002 рр. мав тенденцію зниження. По молокопереробних підприємствах цей показник у 2002 р. наблизився до критичного значення. Це відбулося внаслідок скорочення суми власного капіталу і значного підвищення обсягу позикового капіталу. По м'ясопереробних підприємствах коефіцієнт фінансової автономії також знизився з 0,89 у 1998 р. до 0,81 у 2002 р., але його рівень значно перевищує нормативне значення.

Слід зазначити, що внаслідок збільшення обсягу позикового капіталу як по молокопереробних, так і по м'ясопереробних підприємствах значно підвищився коефіцієнт фінансування: по молокопереробних підприємствах – з 0,16 у 1998 р. до 0,75 у 2002 р.; по м'ясопереробних підприємствах відповідно з 0,13 до 0,24.

Нестача оборотних коштів, в першу чергу грошових активів, визначає низький рівень платоспроможності молокопереробних підприємств. Про це свідчить динаміка коефіцієнтів абсолютної та поточної платоспроможності за 1998-2002 рр. Так, коефіцієнт абсолютної платоспроможності по молокопереробних підприємствах знизився з 0,05 у 1998 р. до 0,03 у 2002 р., а коефіцієнт поточної платоспроможності відповідно з 1,44 до 1,02. Про низький рівень платоспроможності свідчить і перевищення суми кредиторської заборгованості над дебіторською.

Платоспроможність м'ясопереробних підприємств можна оцінити як досить високу. Такий висновок дозволяє зробити розраховане в процесі дослідження значення коефіцієнта абсолютної платоспроможності, який у 2002 р. становив 0,22, а також значення коефіцієнта поточної платоспроможності, що у 2002 р. становив 2,65.

Якщо звернутися до показників ефективності використання капіталу, то по молокопереробних підприємствах внаслідок того, що у 2002 р. ця група підприємств одержала збитки, спостерігаємо рівень збитковості загальної суми капіталу 1,14 %, власного капіталу – 1,65 %.

М'ясопереробні підприємства у 2002 р. одержали прибуток і в результаті рівень рентабельності загальної суми капіталу склав 4,12 %, а власного капіталу – 5,04 %.

Узагальнюючи результати фінансового розвитку молокопереробних підприємств за останні роки, можна констатувати, що за основними показниками оцінки рівень їх фінансового стану і ефективності фінансової діяльності дуже низький, тобто більшість підприємств цієї групи знаходиться у кризовому стані. Це такі підприємства, як ВАТ "Сумський молокозавод", ВАТ "Василівський сирзавод", ВАТ "Тростянецький молокозавод", ВАТ "Конотопський молзавод". На сьогодні підприємство ВАТ "Краснопільський маслозавод" оголошено банкрутом, розпочалася процедура його ліквідації як цілісного виробничого майнового комплексу. Все це потребує активізації і зосередження зусиль на основних методах підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами з метою подолання негативних тенденцій, що склалися в останні роки.

Дещо кращою була ситуація в м'ясопереробній галузі, але не можна сказати, що на сьогодні фінансовий і майновий стан підприємств цієї галузі може забезпечити ефективний їх розвиток на тривалу перспективу.

У третьому розділі дисертації “Напрямки підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами переробних підприємств” досліджено проблему удосконалення методики оцінки ефективності використання фінансових ресурсів переробних підприємств, яка ґрунтується на використанні показників результативності оцінки фінансових ресурсів залежно від форм власності підприємства і від суб'єктів аналізу; запропоновано методичні рекомендації щодо визначення напрямків податкового планування для формування фінансових ресурсів переробних підприємств; обґрунтовано економічну доцільність використання фінансових посередників при випуску і розміщенні переробними підприємствами корпоративної облігаційної позики.

Одне із основних і найскладніших питань, яке повинно вирішувати підприємство у процесі управління фінансовими ресурсами, – це оцінка ефективності їх використання.

Оцінка ефективності управління фінансовими ресурсами переробних підприємств має базуватися на таких основних методологічних принципах:

- врахування особливостей створення і функціонування цих підприємств; узгодженість з принципами оцінки результативності їх господарської діяльності в цілому;
- здійснення її на основі економічних критеріїв, узгодженість з основною метою цього управління;
- використання відповідної системи оціночних показників;

Багатоплановість фінансової діяльності переробних підприємств зумовлює необхідність оцінки результатів управління нею за окремими диференційованими напрямками. З цією метою систему оціночних показників результативності управління фінансовими ресурсами пропонується поділити на три групи:

- перша група показників – показники, які дозволять зробити висновки про забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами;
- друга група – показники, які характеризують інтенсивність використання фінансових ресурсів підприємства;
- третя група – показники оцінки результативності використання фінансових ресурсів.

Для оцінки ступеня забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами може бути використаний коефіцієнт забезпеченості фінансовими ресурсами.

Оцінка інтенсивності використання фінансових ресурсів повинна здійснюватися за допомогою коефіцієнта оборотності капіталу. Але при цьому слід зазначити, що показники оборотності не характеризують ефективність використання фінансових ресурсів, як це вважається на сьогодні. На основі порівняння показників рентабельності і показників оборотності переробних підприємств можна стверджувати, що збільшення показників оборотності не завжди забез-

печує підвищення рівня рентабельності підприємств і це дозволяє нам зробити такі висновки.

Для оцінки ефективності використання фінансових ресурсів пропонуємо використовувати рівень доходності капіталу. Проведене дослідження доводить, що показники рівня доходності капіталу забезпечать комплексну оцінку ефективності використання. При цьому складові доходу повинні були диференційовані залежно від форм власності капіталу. Для державних підприємств рівень доходності капіталу ($РД_{ЗК}$) пропонуємо розраховувати за формулою:

$$РД_{ЗК} = \frac{\Phi ОП + АВ + ЧП}{\overline{ЗК}} \cdot 100\%, \quad (1)$$

- де $\Phi ОП$ – сума фонду оплати праці, яка виплачена на підприємстві протягом періоду, що розглядається, тис. грн.;
- $АВ$ – сума амортизаційних відрахувань, яка нарахована на підприємстві протягом періоду, що розглядається, тис. грн.;
- $ЧП$ – сума чистого прибутку підприємства, одержаного протягом періоду, що розглядається, тис. грн.;
- $\overline{ЗК}$ – середньозважена сума загального капіталу, який використовувався підприємством за період, що розглядається, тис. грн.

Для підприємств колективної та приватної форм власності рівень доходності капіталу ($РД_{ЗК}$), вважаємо, повинен розраховуватися за формулою:

$$РД_{ЗК} = \frac{АВ + ЧП}{\overline{ЗК}} \cdot 100\%. \quad (2)$$

Всі підприємства повинні, крім основних своїх функцій, виконувати ще й соціальні функції: забезпечувати членів суспільства робочими місцями, надавати можливість їм отримувати дохід у вигляді заробітної плати; за рахунок податкових відрахувань поповнювати місцевий і Державний бюджети. Тому для оцінки соціальної результативності використання фінансових ресурсів підприємств пропонуємо розраховувати коефіцієнт соціального значення використання власного капіталу ($К_{с.з.}$) за формулою:

$$К_{с.з.} = \frac{\Phi ОП + В_{\Phi ОП} + \Delta ЧП + ПП + В_{ОСС}}{\overline{ВК}}, \quad (3)$$

- де $\Phi ОП$ – фонд оплати праці на підприємстві, тис. грн.;
- $В_{\Phi ОП}$ – нарахування на фонд оплати праці, тис. грн.;
- $ПП$ – сума податкових платежів, які виплачує підприємство у місцевий і Державний бюджети, тис. грн.;
- $\Delta ЧП$ – частина чистого прибутку підприємства, яка використовується на підприємстві для матеріального заохочування працівників, тис. грн.;
- $В_{ОСС}$ – витрати підприємства на утримання об'єктів соціальної сфери, тис. грн.;
- $\overline{ВК}$ – середньозважена сума власного капіталу підприємства, тис. грн.

Проект Податкового кодексу України передбачає певні податкові пільги тим суб'єктам господарювання, які здійснюватимуть благодійну діяльність. Вважаємо за доцільне пропонувати, щоб податкові пільги підприємствам надавалися залежно від коефіцієнта соціального значення.

Для комплексного вирішення проблеми управління фінансовими ресурсами переробних підприємств потребує подальшого вдосконалення методика податкового планування, яка спрямована на оптимізацію податкових виплат підприємства. Обсяг фінансових ресурсів підприємства значною мірою залежить від рівня податкового навантаження. Тому до основних методів формування фінансових ресурсів переробних підприємств належить податкове планування. Ефективне податкове планування на підприємстві дозволить збільшити чистий прибуток підприємства, який є основним джерелом поповнення власних коштів підприємства.

Вважаємо, що податкове планування на підприємствах можна розділити на три етапи:

1. Прийняття рішення про найбільш вигідне з податкової точки зору місце розташування підприємства, його керівних органів, філіалів чи дочірніх підприємств.
2. Вибір облікової політики підприємства.
3. Поточне податкове планування – використання податкових пільг при прогнозуванні і визначенні прибутку, який оподатковується.

Оцінку ефективності розробленої податкової політики підприємства пропонуємо оцінювати за допомогою таких показників:

- коефіцієнта ефективності оподаткування;
- коефіцієнта податкової місткості фінансових ресурсів;
- коефіцієнта пільгового оподаткування.

На основі податкового планування на підприємстві повинна бути розроблена податкова стратегія підприємства. Процес формування податкової стратегії, на нашу думку, повинен включати такі етапи:

1. Визначення загального періоду формування податкової стратегії.
2. Дослідження чинників зовнішнього податкового середовища і податкової політики держави.
3. Формування стратегічних цілей діяльності підприємства у сфері податкового планування.
4. Конкретизація цільових показників за термінами їх реалізації.
5. Розробка податкової політики за окремими аспектами діяльності з планування податкових відрахувань.
6. Розробка системи організаційно-економічних та економіко-правових заходів із забезпечення реалізації податкової політики.
7. Оцінка ефективності розробленої податкової стратегії.

Отже, податкова стратегія є складовою фінансової стратегії підприємства, спрямованої на зменшення рівня фінансового ризику і підвищення ефективності всіх напрямків діяльності підприємства.

Не менш важливим напрямком фінансової політики підприємства є політика фінансування, спрямована на забезпечення підприємства необхідним обсягом фінансових ресурсів. Як альтернативне джерело фінансування переробних підприємств нами запропонована корпоративна облігаційна позика.

При підготовці підприємством випуску і розміщення облігаційної позики велике значення має оцінка вартості позикових ресурсів, які будуть отримані. Таку оцінку необхідно зробити уже на етапі підготовки емісії, незважаючи на невизначеність чинників, які можуть здійснити вплив на вартість позики. До основних чинників, від яких залежить вартість облігаційної позики для підприємства-емітента, належать:

- поточна ринкова кон'юнктура;
- кредитний рейтинг підприємства;
- ефективність діяльності фінансових посередників;
- витрати на здійснення випуску корпоративної облігаційної позики.

На основі проведених нами розрахунків можна стверджувати, що вартість коштів, залучених шляхом випуску і розміщення облігацій, буде нижчою ніж при використанні банківських кредитів, за умови, що термін обігу облігацій буде не менше одного року, а обсяг залучених коштів перевищуватиме 2 млн. грн.

Отже, проблему фінансування окремі переробні підприємства можуть вирішити за рахунок випуску і розміщення корпоративної облігаційної позики, але при цьому необхідно враховувати нормативно-правові обмеження щодо випуску і розміщення облігацій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що полягає в розробці основних теоретичних засад, обґрунтуванні основних методологічних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами переробних підприємств. Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Проблеми методології управління фінансовими ресурсами потребують попереднього визначення категорії “фінансові ресурси підприємств”. На основі проведеного дослідження сутність категорії “фінансові ресурси підприємства” пропонується викласти у такій редакції: фінансові ресурси підприємства – це грошові кошти підприємства, які створені за рахунок власних, позикових і залучених джерел фінансування і використовуються для формування активів підприємства, виконання фінансових зобов'язань, стимулювання працівників підприємства, а також здійснення комплексу інших заходів з метою забезпечення ефективності подальшого розвитку підприємства.
2. З метою забезпечення ефективності реалізації фінансових рішень у короткостроковому та довгостроковому періодах податкову стратегію підприємства слід розглядати як складову фінансової стратегії підприємства.

3. Виходячи з того, що вирішення проблеми фінансування переробних підприємств, діяльність яких характеризується постійним зростанням потреб у додаткових фінансових ресурсах, оцінку фінансового стану доцільно проводити на основі взаємозалежності компонентів фінансової рівноваги, що дозволить оцінити наявність джерел фінансування та напрямки їх використання.
4. Пропозиції щодо оптимізації структури джерел формування фінансових ресурсів з метою підвищення ефективності господарської діяльності переробних підприємств дають можливість використати запропоновані оптимізаційні моделі у кожному конкретному випадку, знайти найбільш сприятливі форми мобілізації коштів.
5. На основі визначення методологічних підходів до управління фінансовими ресурсами переробних підприємств проведено дослідження їх фінансового розвитку на сучасному етапі. У процесі дослідження визначено сучасні тенденції розвитку активів і капіталу переробних підприємств, формування структури власних фінансових джерел, оцінено в динаміці рівень їх фінансової стійкості і платоспроможності, розглянуто показники рентабельності і оборотності капіталу тощо. Результати дослідження переробних підприємств дозволили визначити основні напрямки подальшого вдосконалення управління їх фінансовими ресурсами.
6. З метою поглиблення аналізу, підвищення результативності управління фінансовими ресурсами підприємств удосконалена методика комплексної оцінки ефективності використання фінансових ресурсів, що дозволить враховувати галузеву специфіку переробних підприємств, форми їх власності і користувачів аналізу.
7. Для оцінки соціальної результативності діяльності підприємств запропоновано використовувати коефіцієнт соціального значення. Вважаємо за доцільне для стимулювання рівня витрат на соціальні потреби в Податковому кодексі України передбачити певні податкові пільги для підприємств залежно від коефіцієнта соціального значення.

Проведене дослідження дозволяє визначити пріоритетні напрямки фінансового розвитку переробних підприємств, а запропоновані теоретичні підходи та практичні рекомендації дають можливість підвищити ефективність управління фінансовими ресурсами цих підприємств, адаптувати сучасні форми і методи цього управління до складних умов становлення і розвитку ринкової економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

У фахових виданнях

1. Кравченко С.А., Дадашев Б.А., Ерис Л.М. Анализ ликвидности акционерного общества закрытого типа // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – № 1(6). – С. 58-60, 0,3 д.а.

2. Слав'янська Н.Г., Єріс Л.М. Фінансова реструктуризація підприємств як засіб стабілізації їх фінансового стану // Регіональні перспективи. – 2001. – № 5-6. – С. 121-123, 0,3 д.а.
3. Єріс Л.М. Розробка стратегії “виживання” кризових підприємств // Вісник УАБС. – 2001. – № 1. – С. 67-69, 0,3 д.а.
4. Єріс Л.М. Оптимізація джерел фінансування діяльності підприємств // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 5. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2002. – С. 151-154, 0,25 д.а.
5. Єріс Л.М. Андеррайтинг як засіб залучення додаткових фінансових ресурсів // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – С. 7-13, 0,3 д.а.
6. Єріс Л.М. Економічна доцільність використання фінансових посередників при розміщенні облігаційної позики // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 10. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2004. – С. 169-177, 0,5 д.а.
7. Єріс Л.М. Податкове планування як засіб збільшення фінансових ресурсів підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 2. – С. 76-86, 0,7 д.а.

В інших виданнях

1. Єріс Л.М. Здійснення діагностики кризових підприємств. Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції “Україна наукова, 2001” Т. 11. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – С. 16-17, 0,1 д.а.
2. Єріс Л.М. Податкове планування на підприємстві – засіб оптимізації податків // Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону. Матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – С. 154-155, 0,1 д.а.

АНОТАЦІЯ

Єріс Л.М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2004.

Дисертацію присвячено розв'язанню теоретичних, методологічних та практичних проблем управління фінансовими ресурсами переробних підприємств в умовах становлення і розвитку ринкових відносин.

На основі всебічного аналізу з метою підвищення результативності управління фінансовими ресурсами підприємств удосконалена методика комплексної оцінки ефективності використання фінансових ресурсів, що дозволить враховувати галузеву специфіку переробних підприємств, форми їх власності і користувачів аналізу. Запропонована в роботі система показників, крім еконо-

мічної ефективності використання фінансових ресурсів, дозволить оцінити їх соціальну ефективність на підставі коефіцієнта соціального значення.

Проведений аналіз фінансового розвитку переробних підприємств на сучасному етапі, запропоновані основні оптимізаційні схеми забезпечення переробних підприємств фінансовими ресурсами.

Розглянуті роль і методи податкового планування на підприємстві, запропонована методика розробки податкової стратегії підприємства з метою оптимізації податків.

Як альтернативне джерело фінансування запропонована корпоративна облігаційна позика. З метою зниження фінансових ризиків при випуску і розміщенні облігацій обґрунтовано використання послуг фінансових посередників.

Ключові слова: переробні підприємства, фінансові ресурси, фінансові відносини, андеррайтинг, фінансові посередники, податкове планування, податкова стратегія, платоспроможність, фінансовий стан, ефективність управління фінансовими ресурсами, грошові кошти, прибуток, фінансова рівновага.

АННОТАЦІЯ

Ерис Л.Н. Управление финансовыми ресурсами предприятий перерабатывающей отрасли Сумской области. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. Украинская академия банковского дела, Сумы, 2004.

Диссертация посвящена решению теоретических, методологических и прикладных проблем управления финансовыми ресурсами перерабатывающих предприятий в условиях становления и развития рыночных отношений.

В работе рассмотрены вопросы развития методологии управления финансовыми ресурсами перерабатывающих отраслей, уточнена экономическая суть и содержание категории “финансовые ресурсы предприятия”.

На базе обширного статистического материала и отчетных данных отдельных хозяйственных субъектов проведён анализ финансового состояния перерабатывающих предприятий Сумской области. В процессе анализа выявлены тенденции формирования объёма и структуры их оборотных и внеоборотных активов, капитала, финансовых ресурсов. Осуществлена оценка уровня платежеспособности, финансовой устойчивости, рентабельности и оборачиваемости капитала перерабатывающей отрасли, выявлены резервы дальнейшего повышения эффективности их финансовой деятельности.

Разработан новый методологический подход к оценке результативности использования финансовых ресурсов предприятий. Используемые при этом показатели дифференцированы в зависимости от форм собственности предприятий и пользователей информации. Предложено для оценки социальной результативности использования финансовых ресурсов использование коэффициента социальной значимости.

В диссертационной работе рассмотрены альтернативные источники финансирования перерабатывающих предприятий, предложен алгоритм выбора их оптимального сочетания на основе показателей времени и стоимости с учетом ограничений, установленных нормативно-правовыми актами Украины. Как альтернативный источник финансирования рассмотрен корпоративный облигационный заём, определены его преимущества и недостатки. С целью снижения финансовых рисков обосновано использование финансовых посредников при выпуске и размещении облигаций. В ходе исследования определено, что при определённых условиях, т.е. в зависимости от срока привлечения и суммы средств, стоимость привлечения финансовых ресурсов путём выпуска и размещения облигаций будет ниже, чем при использовании банковских кредитов.

В работе рассмотрены роль и методы налогового планирования, разработаны методические рекомендации по его использованию при формировании финансовых ресурсов предприятия, предложена методика разработки налоговой стратегии, определены показатели, позволяющие оценить эффективность налогового планирования на предприятии. В качестве одного из основных этапов налогового планирования рассмотрена учётная политика предприятия.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, налоговое планирование, финансовая политика, налоговая стратегия, корпоративный облигационный заём, финансовые посредники, коэффициент социальной значимости, платежеспособность, финансовая устойчивость, финансовое состояние, показатели эффективности использования, финансовый механизм.

SUMMARY

Yeris L.N. Finance resources management of food processing enterprises in Sumy Region. – Manuscript.

Dissertation to obtain an academic degree of the candidate of economic sciences in specialty 08.04.01 – finance, money turnover and credit. – Ukrainian Academy of Banking, Sumy, 2004.

The dissertation is devoted to the solution of theoretical, methodological and practical problems of finance resources management at the food processing enterprises in the conditions of establishment and development of market relations.

After the analysis in order to increase the resultness of finance resources management at the enterprises the author proposes the improved method to evaluate the efficiency of used financial resources. It will allow to take into account the branch specification of food processing enterprises, forms of their ownership and users of the analysis.

The author also proposes the system of indicators which besides economic efficiency of used financial resources will allow to evaluate their social efficiency by using social significance ratio.

The dissertation analyzes the financial development of food processing enterprises at the present stage and suggests the main schemes for providing food processing enterprises with financial resources.

The dissertation also deals with the method of tax planning at the enterprises and proposes the method of developing tax strategy for taxes optimizing.

As an alternative source of financing the author proposes corporate debt funding, and to reduce financial risks the usage of financial agents is recommended.

Key words: food processing enterprises, financial resources, financial relations, underwriting, agents, tax planning, tax strategy, paying, capacity, financial standing, efficiency of financial resources management, funds, profit, balanced finances.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
Н.Г. Слав'янська

Підписано до друку 06.05.2004.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.